

BORBÁS ANDREA

„[...] amit írok,
magam olvasom...”

Az Ady-recepció legújabb fejezete

Kulcsár Szabó Ernő az 1999-ben megjelent *Ady-újraolvasó*¹ című kötetben hívta fel a figyelmet arra az ellentétre, amely „[...] az Ady-líra kivételesen élénk történeti recepciója, illetve az iránta való”², a könyv megjelenésének idejében tapasztalható érdektelenség között feszült, mely érdektelenség a kötet megjelenése után egy rövid időre megszűnt, majd ismét jellemzővé vált. Az Ady-oeuvre-től való elfordulás okát – Gintli Tiborral és Veres Andrással egyetértésben – az egyoldalú Ady-kultuszban jelölném meg. Gintli úgy véli: az 1945 (1948) után kibontakozó, négy évtizeden át tartó, szinte kötelező érvényű Ady-kultusz ellenhatást váltott ki, s ezzel magyarázható, hogy 1990 után jelentősen csökkent az érdeklődés a költő életműve iránt.³ Veres András Ady kapcsán döntően politikai indíttatású, mesterségesen fenntartott kultuszról beszél, amely a költő recepcióját is éltette – ameddig éltette.⁴

Dolgozatomban az újabb Ady-recepciót 1993-tól kezdődően térképezem fel; a nyitópontra Görömbei András *Ady-képünk és az újabb szakirodalom*⁵ című írásában, a végpontot pedig Herczeg Ákos disszertációjában jelölöm meg.⁶ Görömbei András 1993-ban keletkezett tanulmánya mérföldkő az újabb Ady-recepció történetében – az által, hogy ráirányítja a figyelmet Tamás Attila *Költői világgépek fejlődése*

Arany Jánostól József Attiláig című 1964-ben publikált kötetének egy fontos megfigyelésére, amely szerint „[...] Ady költészetében olyan vonások is gyakran feltűnnek, amelyek nem tekinthetők sem a valóság visszatükrözésének, sem szimbólumnak.”⁷ Tamás ezzel mintegy az újraértelmezés(ek) szükségességére hívta fel a figyelmet. Tamás Attila és Görömbei András neve az újabb Ady-recepció szempontjából is megemlítendő, ők ugyanis egy-egy tanulmánnyal helyet kaptak az *Ady-újraolvasóban*, amely az Ady-életművet a „szövegiség horizontjába”⁸ helyezi vissza.

Az Ady-recepció rendszerváltozás utáni „hallgatását” Kenyeres Zoltán monográfiája⁹ törte meg 1998-ban – abban az évben, amikor az *Ady-újraolvasóban* megjelent tanulmányok zöme előadásként elhangzott egy miskolci konferencián. Kenyeres a következőképpen fogalmazta meg kötetének új mondanivalóját: A „[...] könyv a költői pálya folyamatrajzát próbálja felvázolni. Kötetről kötetre halad, sőt ciklusról ciklusra, mert Ady versei kezdettől a kötet szerkezetek rendjében értelmeződtek az olvasók számára: az értelmezésalakulás a kötetek első értelmezésének módzataiban gyökerezik. Ez nem így van sem Babits, sem Kosztolányi, sem Szabó Lőrinc, sem József Attila költészetének esetében, akiknél a kötetalkítás persze ugyancsak nem elhanyagolható tényező a kritika számára. Talán csak Weöres Sándor volt annyira »kötetköltő«, mint Ady, bár szinte minden egyéb tekintetben eltért egymástól költészetük természetét.”¹⁰ S valóban: a monográfia az Ady-életmű egészére fókuszáló, tematikus, az egyes Ady-köteteket (és ciklusokat) a maguk egymásutániságában interpretáló mű, amely életrajzi kronológiát is tartalmaz, és ezzel is rávilágít az Ady Endre életéről szóló tudományos hiteltű életrajz hiányára.

Kenyeres tanulmánykötete a korábbi Ady-recepcióhoz kötődik oly módon, hogy az életmű egészére koncentrálna. Ehhez képest hoz újat az *Ady-újraolvasó*, mely az életrajzi narratívákon, illetve a szimbolista elemzéseken lép túl, az elavult értelmezésekhez képest nyújt új olvasatokat, módosítva a közkeletű Ady-képet úgy, hogy az életmű egésze helyett egy-egy szövegre koncentrálna. A kötet egyes tanulmányai szinte kivétel nélkül párbeszédbe lépnek a korábbi recepcióval; Kulcsár Szabó Ernő és Szirák Péter az

1 *Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, szerk. KABDEBŐ Lóránt, KULCSÁR SZABÓ ERNŐ, KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN, MENYHÉRT ANNA, Anonymus, Budapest, 1999.

2 KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: *Az „én” utópiája és létesülése. Ady Endre avagy egy hatástörténeti metalepszis nyomában = uo.*, 9–10.

3 GINTLI TIBOR: *A Minden-élmény jelentősége Ady lírájában*, Irodalomtörténet, 1994/1–2., 33.

4 VERES ANDRÁS: „Szeretném, ha szeretnének”: *Az Ady-kultusz jelentése és jelentősége*, http://real.mtak.hu/18725/1/Az_Ady_kultusz_torteneterol_4_u_144657.19278.pdf (a letöltés ideje: 2018. november 15.)

5 GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Ady-képünk és az újabb szakirodalom*, Irodalomtörténet, 1993/3., 420–440.

6 HERCZEG ÁKOS: *Az én alakzatai a modernség küszöbén. Szubjektivitás és költőiség Ady Endre lírájában*, Debreceni Egyetem, BTK, <https://docplayer.hu/3443799-Doktori-phd-ertekezes-az-en-alakzatai-a-modernseg-kuszoben-szubjektivitas-es-koltoisege-ady-endre-lirajaban-herczeg-akos.html> (a letöltés ideje: 2018. november 18.)

7 GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Ady-képünk és az újabb szakirodalom*, i. m., 434.

8 KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: *Az „én” utópiája és létesülése*, i. m., 10.

9 KENYERES ZOLTÁN: *Ady Endre*, Korona, Budapest, 1998

10 KENYERES ZOLTÁN: i. m., 3.

Ady-recepció hermeneutikai alapozású kritikai vizsgálata során elsősorban azokat az értelmezésbeli visszaéléseket kifogásolják, „[...] amikor a költő alakja voltaképpen a szövegektől függetlenül áll a rendszerint ideológiai alapozású konstrukciók középpontjában.”¹¹ Vannak azonban olyan írások is, amelyek szinte teljesen a befogadástörténettel foglalkoznak. Szirák Péter például az Ady-recepció kanonizációs stratégiáit tekinti át, Veres András szempontokat nyújt Ady „depolitizálásához”. Mások a jövőbeli feladatokat fogalmazzák meg: Tamás Attila megállapítja, hogy „[...] az Ady-életmű egésze [...] témát, versépitési módot, hangszínt tekintve egyaránt lényegesen kevésbé ismert annál, amilyen mértékben megérdemelné az ismertséget.”¹² Szegedy-Maszák Mihály pedig felhívja a figyelmet arra, hogy Ady „költészetének újraértékelése csakis akkor válik lehetségessé, ha az intézményesült kánon által szentesített képest másként válogatunk életművéből, és eltávolodunk azoktól az allegorizáló magyarázatoktól, amelyek gátolják verseinek újraértelmezését.”¹³

Az *Újraolvasó* – talán egy új kánon felépítésének szándékával – kiemeli a hagyománytörténetben ható¹⁴ verseket; Kulcsár Szabó Ernő a *Nem feleltem magamnak* című költeményt Kosztolányi Dezső *Ének a semmiről* című versével együtt olvassa, s teszi jelenvalóvá, ahogyan Lőrincz Csongor József Attila *Téli éjszaka* című verse felől teszi olvashatóvá az *Eltévedt lovas*. Fried István az Ady-lírának a hagyományokhoz való viszonyát tárgyalja, és megállapítja a *Vitéz Mihály ébresztése* című verssel kapcsolatban, hogy „[...] nem Adynak lesz Csokonai-maszkja, hanem Csokonainak Ady-maszkja.”¹⁵

Az *Ady-újraolvasó* nyomán a recepciónak egy új irányvonala alakult ki; a szövegértelmezések, illetve az Ady-életmű rekanonizációja két kötetben is folytatódott a 2000-es évek elején: a H. Nagy Péter, Lőrincz Csongor, Palkó Gábor, Török Lajos által jegy-

zett *Ady-értelmezések* című kiadványban,¹⁶ illetve H. Nagy Péter *Ady-kollázs*¹⁷ című könyvében. Az előbbi tanulmányai az *Újraolvasó* koncepcióját követve, részben onnan újraközölt szövegekkel az Ady-líra újraértelmezhetőségével foglalkoznak; a verseket egyrészt az egykorú befogadás, másrészt a hatástörténet horizontjában olvassák. *A vár fehér asszonya*, *A fekete zongora*, a *Jó Csönd-herceg előtt*, *A Minden-Titkok versei* teljes bevezetője, *A föltámadás szomorúsága*, a *Sípja régi babonának*, illetve *Az eltévedt lovas* című versek kapnak új nyelvi, retorikai, tropológiai elemzéseket. Emellett két verscsoporttal: a kuruc versekkel, illetve a szerelmes versekkel is számot vetnek. Az *Ady-palimpszesztek* című alfejezet, amely az Ady-lírával párbeszédbe lépő lírai alkotásokat Kovács András Ferenc, Orbán János Dénes, Domonkos István, illetve Zalán Tibor művein keresztül vonja be az újraértelmezés körébe, H. Nagy Péter nevéhez fűződik, ezt a részt az *Ady-kollázs* is tartalmazza; az utóbbi kötetnek ez a második része. Az *Ady-kollázs* első része négy, az *Ady-értelmezések* című kötetben már újraolvasott vers (*A vár fehér asszonya*, *A fekete zongora*, *Sípja régi babonának*, *Az eltévedt lovas*) olvasatát foglalja magában.

Schweitzer Pál tanulmányai és kötetei az Ady-recepció fontos állomásai, amelyekben az életmű egy kisebb részletének pontosan meghatározott szempontú vizsgálata történik. Jelentőségük abban is rejlik, hogy egyes szövegek a valóban nagyon hiányzó, tudományos hitelű életrajz felé mutatnak. *Ady és Mylitta*¹⁸ című könyve 2000-ben jelent meg, benne Ady Endre és a versekben Mylittának nevezett Machlupné Zwack Mici 1913 tavaszától 1915-ig húzódó, harminc verset ihlető viszonyának életrajzi vonatkozásait kutatja. Schweitzer Pál módszere az aprólékos forráskritika, prekonceptiója „[...] az életmű és a költő életének jellegzetes viszonyát feltételezi, mely szerint az élet és a műalkotás sajátos egységet alkot.”¹⁹

Veres András *Kosztolányi Ady-komplexuma: Filológiai regény*²⁰ című művének is jellemzője a primer szövegek mély ismerete. A könyv középpontjában

11 MEKIS D. János: *Ady-kultusz és Ady-hatás*, Árkádia, http://www.arkadia.pte.hu/magyar/cikkek/mekis_ady_cikk (a letöltés ideje: 2018. november 15.)

12 TAMÁS Attila: *Miért érdemes újraolvasni Adyt? = Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 34.

13 SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *Ady és a francia szimbolizmus = Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 113.

14 PALKÓ GÁBOR: *Az újraolvasás folyamata*, Iskolakultúra, 2000/9., 111.

15 FRIED István: *Csokonai és Csokonai között = Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 76.

16 H. NAGY Péter–LŐRINCZ Csongor–PALKÓ Gábor–TÖRÖK Lajos: *Ady-értelmezések*, Iskolakultúra, Pécs, 2002.

17 H. NAGY Péter: *Ady-kollázs*, Kalligram, Pozsony, 2003.

18 SCHWEITZER Pál: *Ady és Mylitta. Mű és élmény kapcsolata egy szerelem harminc versében*, Argumentum, Budapest, 2000.

19 SZÉNÁSI Zoltán: *Ady és Mylitta. Mű és élmény kapcsolata egy szerelem harminc versében*, ItK, 2003/2–3., 357.

20 VERES András: *Kosztolányi Ady-komplexuma: Filológiai regény*, Balassi, Budapest, 2012.

Kosztolányi Dezső *Az írástudatlanok árulása*²¹ című híres/hírheft pamfletjének pontos szövegelemzése áll, de emellett fontos kultusz- és recepciótörténeti áttekintést is nyújt. Kihagyhatatlan még a legújabb recepció szemléléséből N. Pál József tanulmánya,²² amely az úgynevezett Ady–Rákosi (Jenő) vita kiegyensúlyozott értékelését adja, szintén a primer szövegekre koncentrálna.

Az Ady-recepció számára a versek beszélőjének, a lírai énnek a problematikája mindig is központi kérdés volt – az újabb szakirodalomban is az maradt. A Kenyeres-monográfia sem kerüli meg a kérdést. Kenyeres abban látta Ady modernségét, hogy szerinte nála „kezdődött el a lírai én szerepekre bomlása, amely aztán Weöres Sándornál vagy Pessoa-nál ténylegesen, név szerint is elkülönülő személyiségeket hozott létre.”²³ Kulcsár Szabó Ernő mindazonáltal – az *Újraolvasóban* megjelent tanulmányában – Kenyeresnek éppen ezt a megfigyelését nem tartja irodalmi olvasástapasztalattal alátámaszthatónak. Az *Újraolvasóban* Kulcsár Szabó Ernő, Bednatics Gábor és Török Lajos tanulmányai mondanak leginkább újat a témában. „Ady verseinek hagyományos olvasására az jellemző, hogy az értelmezések mindig hozzárendelnek egy egységes arcot a szövegekhez. Ez lehet fiktív arc, de legtöbbször magának az életrajzi (empirikus) énnak az arcáról van szó. Ennek az oka a szövegekben van, hiszen a versek legtöbbször nyíltan is beszélnek a szubjektum központi, mindent uraló szerepéről, illetve megpróbálják fenntartani a beszélő én integritását – például a háttérnarratíva (magánmitológia) megalkotásával, vagy egy fiktív szerepstruktúra segítségével.”²⁴ Bednatics Gábor ezzel kapcsolatban arra a problémára hívja fel a figyelmet, hogy az „[...] Ady-líra szubjektivitását erőteljes önkifejezőként aposztrofáló értelmezések nem tisztázzák, hogy

mi is áll a kifejezés alanyi pontján, vagyis milyen énről van szó az önreflexió.”²⁵ A lírai én kérdése szempontjából kiemelendő még négy tanulmány: Gintli Tibor dolgozata²⁶ az istenes versek lírai alanyáról; Pór Péter 2012-es „*Szimbólumoknak volt a szeretője*”²⁷ című alkalmi írása, amely a *Margita élni akar* című verses regényből kiindulva az alkotói (ön)meghatározást teszi meg témájául; Koós István „*amaz éjszaka kivé tett*”: *Én, valóság és szövegiség Ady Endre Emlékezés egy Nyár-éjszakára című versében* című elemzése, valamint Herczeg Ákos már említett, Ady költészetének újraértelmezését folytató doktori disszertációja. Ez utóbbi úgy helyezi új megvilágításba az életmű ismert és kevésbé ismert darabjait, hogy az énlétesítés eljárásait tekinti végig – arra fókuszálva, hogy a vallomáslírai hagyomány megidézése milyen történéseken megy keresztül.

Az Ady-recepció számára egy másik, mindvégig sokat tárgyalt kérdés a kuruc tematikájú versek köréhez kapcsolódik. Az újabb recepció legalaposabb vizsgálatát Palkó Gábor *Ósi dalok visszhangja* című tanulmánya²⁸ nyújtja, amely amellett, hogy kísérletet tesz a „kuruc versek” halmazának meghatározására, bemutatja e művek fogadtatását a Nyugat folyóiratban, kitér Király István a *kuruc* mint stílárís hős koncepciójára is, hogy végül a *Sipja régi babonának* című versnek új olvasatot adjon, különös tekintettel a hagyomány textuális átöröklődésének képzeteire. Palkó Gábor írása mellett Herczeg Ákos disszertációja tartalmaz még a témában releváns új meglátásokat.

A legújabb Ady-recepcióban „Nincs transzparens egyetértés abban a tekintetben sem, hogy az első pályaszakasz klasszikus alkotásainak újraértelmezése, vagy pedig az 1912 és 1914 közötti művek behatóbb vizsgálata segíthet-e hozzá egy meggyőzőbb és beszédesebb Ady-kép megalapozásához.» [Palkó Gábor az *Ady-újraolvasó* szerkesztői előszavából idéz. – B. A.] Menyhért Anna, H. Nagy Péter vagy Lőrincz Csongor »klasszikus« Ady-szövegekkel, illetve korszakkal foglalkozik; Szegedy-Maszák Mihály pedig nyíltan megfogalmazza reflektáltan nem újító értékpreferen-

21 KOSZTOLÁNYI Dezső: *Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről* = K. D.: *Egy ég alatt*, Szépirodalmi, Budapest, 1977, 220–239. (Első megjelenés: A Toll, 1929. július 14.)

22 N. PÁL József: *Modernség, progresszió, Ady Endre és az Ady–Rákosi vita. Egy konfliktusos esztétörténeti pozíció természete és következményei*, Spektrum Hungarologicum, Pécs, 2008.

23 KOÓS István: „*amaz éjszaka kivé tett*”: *Én, valóság és szövegiség Ady Endre Emlékezés egy nyáregjszakára című versében*, <http://irodalmisszemle.sk/2016/07/koos-istvan-amaz-éjszaka-kive-tett-en-valóság-es-szovegiség-ady-endre-emlekezéses-egy-nyáregjszakára-cimu-versben-tanulmány/> (a letöltés ideje: 2018. november 15.)

24 KOÓS István: *Az olvasás kalandja. Irodalom, filozófia, képregény*, <https://azolvasaskalandja.blog.hu/2016/04/14/ady-ertelmezések> (a letöltés ideje: 2018. november 15.)

25 BEDNATICS Gábor: „*Nem vagyok, aki vagyok*” = *Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 87.

26 GINTLI Tibor: *Ady beszédmódja az istenes versekben*, Iskolakultúra, 2006/7–8., 28–33.

27 PÓR Péter: „*Szimbólumoknak volt a szeretője*”, *Tiszatáj*, 2012/12., 85–108.

28 PALKÓ Gábor: *Ósi dalok visszhangja = Ady-értelmezések*, i. m., 73–104.

ciáját: »Aligha meglepő, ha úgy gondolom, a *Vér és Arany* tekinthető Ady legjelentősebb gyűjteményének.« Még tovább élezhető az Ady-versek értékhierarchiájának megrajzolásában az ellentét az 1912 és 1914 közötti művek esetében, hiszen míg Kulcsár Szabó Ernő ezeket az életmű csúcsteljesítményeiként olvassa, addig Szegedy-Maszák Mihály leértékeli.²⁹

„Nem tartozik a bizonyított tények közé, hogy egy művészi alkotás ne válhatnék – akár a legnagyobbak közül is – rövidebb vagy akár hosszabb ideig általános elismertségén túlmenő érdeklődést föl nem keltő »múzeumi tárgyá« – úgy azonban, hogy valamiért

azután majd újból magára vonhassa a figyelmet. A közbülső idő sem a »halál«-nak, még csak nem is okvetlenül a »tetszhalál«-nak az állapota. Lehetséges kapcsolatai kevésbé intenzívek és kevésbé karakterisztikusak ilyenkor, mégis léteznek, megőrizve a műbefogadók általi újrealizálásaik korlátlan számú lehetőségét.³⁰ S bár 2018 őszén az Ady-életmű újra politikai természetű viták keresztüzébe került, remélhető, hogy az értelmezés a jövőben újabb és újabb irodalomtörténeti és irodalomelméleti igényekkel fogja megszólítani magukat a műveket.

29 PALKÓ GÁBOR: *Az újraolvasás folyamata*, i. m., 112.

30 TAMÁS ATTILA: *Miért érdemes újraolvasni Adyt? = Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 32.

Napos-holdas szarvas (Pécsely, 2012)